

ЦЕНТРАЛЬНІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА УПРАВЛІННЯ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ ПОЛЬЩІ 1935 року

О. Юхимюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000 Львів, Україна*

Після закінчення Першої світової війни український народ не спромігся завоювати своєї незалежності. В період між 1921-1939 роками західноукраїнські землі поділили між собою три держави – Польща, Румунія і Чехо-Словаччина. До складу Польщі увійшла територія Волині і Галичини за умови надання останній територіальної автономії, яку польський уряд зігнував. Політика польських окупантів була спрямована на ліквідацію української національної самобутності, культури. Травневий переворот 1926 року, що посилив незалежність виконавчої влади в особі президента і уряду, сприяв нівелюванню впливу національних меншин на роботу державного апарату і парламенту зокрема. Намагання урядовців стабілізувати відносини з українцями було незначною поступкою, що в загальному не вплинуло на суть тоталітарного ладу, встановленого в Польщі.

Режим, запроваджений в 1926 р., нехтував принципами, закладеними Березневою конституцією 1921 року. Вже в 1928 р. почалася робота по перегляду Основного закону, а 23 квітня 1935 р. Президент держави підписав нову Конституцію, що дістала назву Квітневої.

За новою Конституцією держава відігравала керівну роль у суспільстві та розглядалась як благо всього суспільства, надкласова цінність.

Стаття 2 вказувала: “На чолі держави стоїть Президент Республіки.” Саме в його руках зосередилась вся державна влада. Що ж до відповідальності, то він її ніс тільки перед Богом та історією. Однак Президент не мав бути єдиним органом управління в країні. Стаття 3 називала також державними органами уряд, сейм, сенат, збройні сили, суди, державний контроль, але всі вони підпорядковувались Президентові.

Вибори Президента здійснювались як самим Президентом, так і зібранням виборщиків у складі 80 чоловік, 50 з яких обирались сеймом, 25 – сенатом і 5 вірилістів – голови сейму та сенату, прем’єр-міністр, генеральний інспектор збройних сил, перший голова Верховного суду. Виборщики пропонували кандидатуру Президента, а попередній Президент міг назвати власного кандидата (в тому числі і самого себе). Якщо попередній Президент використовував своє право, то й далі проводилось загальне голосування, на яке виносили дві кандидатури. Якщо ж він від свого права відмовлявся, його місце автоматично посідала особа, запропонована зібранням виборщиків.

Строк повноважень Президента становив сім років. У разі відсутності Президента його заміщав маршалок сейму. Повноваження Президента поділялися на законодавчі, конституційні, виконавчі, надзвичайні.

1. *Законодавчі* – видання указів, що мали силу закону; право вето на закони, прийняті сеймом і сенатом; офіційне опублікування законів; призначення третини senatorів; скликання сейму і сенату; відкриття і закриття сесій законодавчих палат.

2. *Конституційні* – право переважної ініціативи щодо внесення змін до конституції; право вето стосовно проекту закону щодо змін конституції, прийнятого сеймом та сенатом.

3. *Виконавчі* – прийняття рішень щодо виборів Президента; призначення окремих посадових осіб; здійснення права помилування; представлення держави на міжнародній арені; встановлення принципів державної політики, які визначали діяльність міністрів.

4. *Надзвичайні* (на період війни) – призначення наступника; призначення Верховного головнокомандувача; оголошення воєнного стану; видання указів в обсязі всього законодавства, крім змін до конституції; скликання палат парламенту у зменшеному складі та продовження строку їхніх повноважень.

Квітнева конституція відводила законодавчим палатам другорядну роль у системі центральних органів державної влади. Передбачені Березневою конституцією переваги сейму перед сенатом були

зведені нанівещь шляхом розширення повноважень сенату. Сейм складався з 208 депутатів, які обиралися на підставі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні. Активне виборче право (тобто право обирати) надавалось з 24 років, а пасивне (право бути обраним) – з 30 років. Сенат складався з 96 сенаторів, 1/3 яких призначалась Президентом, а решта обирались шляхом непрямого голосування так званої еліти (громадян, які досягли 30 років, мали високі нагороди, вищу або середню спеціальну освіту, займали виборні посади в органах місцевого самоврядування). Склад сейму і сенату та система голосування визначалися Положенням про вибори від 8 липня 1935 р.

Строк повноважень обох палат становив 5 років, причому починався та закінчувався одночасно..

Конституція докорінно обмежила компетенцію парламенту. Президент мав абсолютне право вето, уряд призначався і розпускався Президентом без згоди парламенту, законодавчі палати не могли вносити змін до конституції без згоди Президента, укази Президента прирівнювалися до законів, виданих парламентом. У порядку контрольної компетенції сейм і сенат були вправі вимагати відставки уряду або міністра. Проте така вимога задовольнялася лише за згодою Президента, а в разі відсутності такої, Президент міг розпустити парламент до закінчення строку повноважень.

Як вказувала ст. 31 Конституції, сейм не виконував функції управління державою, а його повноваження зводились до таких: законодавча діяльність, контроль за діяльністю уряду (про що вже згадувалось), прийняття бюджету і накладання податків на громадян.

Сенат, як друга законодавча палата, виконував функції стосовно розгляду бюджету, проектів законів, прийнятих сеймом, а також брав участь у контролі за боргами держави. Водночас він нарівні з сеймом брав участь у прийнятті рішень щодо відповідальності уряду або міністра, прийнятті законів, повернутих Президентом на повторний розгляд, унесенні змін до конституції, у прийнятті рішень, що запроваджують військовий стан.

Функції державної влади і управління виконував Президент за допомогою призначеного ним і відповідального перед ним уряду. Парламентська відповідальність уряду перед сеймом і сенатом була фікцією.

Уряд складався з голови Ради міністрів (прем'єр-міністра) і міністрів (Ради міністрів). Стаття 12 Конституції надавала Президентові право призначати прем'єр-міністра без будь-яких обмежень, а міністри призначалися Президентом за пропозицією прем'єр-міністра.

Квітнева конституція встановлювала, що організація уряду, зокрема компетенція прем'єр-міністра, визначається декретом Президента, проте, оскільки такий декрет не було видано, ці питання регулювалися старими законами і декретами, регламентами і статутами окремих міністерств.

Крім Президента, прем'єр-міністра і Ради міністрів, існували ще допоміжні органи, відомства, комітети при Президентові республіки, при прем'єр-міністрові і Раді міністрів, що виконували окремі спеціальні завдання з управління державою. Державна адміністрація складалась з урядової адміністрації, територіального самоуправління і господарського самоуправління.

Контролююча функція покладалась на Найвищу Палату Контролю, причому ч. 2 ст. 77 Конституції зазначала, що Президент призначав Голову Найвищої Палати Контролю, а за поданням Голови – членів цього контролюючого органу.

Надзвичайно широкі повноваження Президента поширювались і на суди: як вказано в ст. 65, президент призначав суддів, якщо інше не передбачалось законом.

Виконавча влада стала незалежною від парламенту, сконцентрувавши в руках президента надзвичайно широкі повноваження. Як обидві палати парламенту, так і інші органи державної влади, в тому числі суди, були підпорядковані Президенту. Разом з тим це сприяло пригніченню національних меншостей, які населяли території, що входили на той час до складу Польщі. Національні меншини зовсім не допускалися до центральних органів державної влади та управління, оскільки це перешкоджало тотальній централізації влади в руках Президента. Після травневого перевороту 1926 р. участь національних меншин в управлінні державою була фактично ліквідована.